

VII. KOROK ÉS SZAKMÁK SPECIÁLIS PARADIGMAVÁLTÁSA

RÓMA PARADIGMAVÁLTÁSA ÓKOR ÉS KÖZÉPKOR HATÁRÁN

SCHILLER VERA DR

bölcsészettudományok doktora, SE nyugdíjas tanára

E-mail: vschillervera@gmail.com

DOI: <http://doi.org/10.23716/MTT.5.2022.26>

Absztrakt

Ez a tanulmány azt a történettudományban megjelenő paradigmaváltást igyekszik nyomon követni, amelyet Róma városának Senatusa, illetve arisztokráciája végrehajtott, hogy ezáltal megőrizze, illetve újra megszerezze világot irányító vezető szerepét. Gondolkodásának teljes megváltozását az indította el, hogy az általa alapított Birodalom központja keletre tolódott és kultúrájában göröggé vált. Róma a nyugati területen még vezető szerepet töltött be és ragaszkodott ősi kultuszaihoz. Ezután azonban kereszténnyé változva vált a nyugati rész szellemi vezetőjévé. A keresztény nyugati császárok lemondanak a pontifex maximus címről, ezt Róma püspökére ruházzák át, és ezáltal a város lassan eléri a világi hatalommal is járó vallási irányító szerepet.

Kulcsszavak: Vallási paradigmaváltás, Róma és Konstantinápoly, görög és latin kultúra

A Thomas Kuhn féle meghatározás alapján egy adott korszak látásmódja is nevezhető paradigmának, ami akkor változik meg, amikor a régi paradigma alapján már nem lehet a valóságot értelmezni.¹

Róma arisztokráciájának, és magának Róma városának elsődleges paradigmája az, hogy az általa létrehozott birodalomban vezető szerepet

¹ SCHLETT István (2004): A politikai gondolkodás története Magyarországon, Budapest, 42–43.

töltsön be. Másodlagosan ragaszkodik ősi kultuszaihoz is, jóllehet idegen isteneket is igyekszik megnyerni.

Róma akkor veszi el vezető szerepét, amikor az általa alapított Birodalom központja keletre tolódik, és kultúrájában göröggé válik. Azt, hogy a rómaiaknak mennyire fontos az ősi vallásgyakorlat, azon is le lehet mérni, hogy Augustinus is arra a vádra igyekszik felelni, hogy Alarich győzelme Róma felett és a város 410-ben bekövetkezett elfoglalása nem azért következett-e be, mert császári utasításra elmaradtak az ősi kultuszgyakorlatok.²

Nem véletlen tehát az sem, hogy Symmachus praefectus urbi-ként harcolt azért i.sz. 384-ben, hogy a Victoria-oltár kerüljön vissza a Senatusba, és maradjanak meg, illetve álljanak vissza a Vesta-collegium privilegiumai.³

Ezt a célt azután 392–394-ben Eugenius uralma idején érte el, akit ugyan később Theodosius (379–395) legyőzött, és kivégeztetett, (esetleg öngyilkosságba kergetett),⁴ de a császárok ellenkező értelmű utasításai ellenére fennmaradnak a pogány kultuszok, amelyeket életben tartanak Róma pogány érzelmű senátorai.⁵ Amikor Alarich i. sz. 410-ben elfoglalta Rómát,⁶ és felesége, Seréna magára öltötte az Istenek anyjának szobráról levett ékszereket, ezért átkozta meg a Vestalis Maxima Zósimos híradása szerint, hogy ezért az istentelenségért férjével és gyermekeivel együtt haljon meg más kezétől.⁷

Az ősi vallás kultuszgyakorlatai biztosan csak akkor szűnnek meg, amikor Iustinianus (527–565) úgy intézkedik, hogy a Birodalomban mindenkinek kötelező felvenni a keresztény vallást.⁸

A Róma városát képviselő senatusi rend azonban ekkor már nézőpontot váltott vezető szerepét megőrzendő. 498-ban a pogány vallás élharcosának, Symmachusnak ugyanezt a nevet viselő leszármazottja (498–514) már a pápai székért harcol, és Theoderich ostrogót uralkodó (493–526), aki — az Itáliát 13 évig

² AUGUSTINUS: De civitate dei I/1.

³ SYMMACHUS: Relationes III 11, 17 (másként Epistulae X/III, 11, 17); GRANT, M. (1996): Róma császárai. Budapest, 238, 240; BEARD–NORTH–PRICE 1998. 374; PIGANIOL, André (1982): La chute de l'Empire Romain Verviers, 90, 105; MEYENDORFF, Johannes (2001): Birodalmi egység és keresztény szakadások, Budapest, 22.

⁴ IORDANES: Romana 318–319; BRANDT, H. (2006): Az ókor alkonya. Budapest, 68–69; BEARD–NORTH–PRICE 1998. 382, 386; SÓLYOM Márk (2017): A hunok története 78. In: Hunok és rómaiak. Máriaesnyő–Gödöllő, 69–103. PIGANIOL 1982. 1; MEYENDORFF 2001. 23.

⁵ BEARD–NORTH–PRICE 1998. 386–387.

⁶ IORDANES: Getica XXX /155. ISIDORUS HISPALENSIS: Historia Gotharum Vandalorum et Suevorum 15–17. 67.

⁷ ZOSIMOS: Historia nova V. 31; PIGANIOL 1982. 1.

⁸ BEARD–NORTH–PRICE 1998. 386–387.

rex gentium néven uraló Odoaker⁹ után — magister utriusque militiae, patricius, princeps és rex címen uralkodik Itália felett, elismervén a konstantinápolyi császár auktoritását,¹⁰ az ő jelölését fogadja el.¹¹

Róma, aki ekkorra már egyértelműen másodszerepre kényszerül a Konstantinápoly vezette görög nyelvű és kultúrájú, de továbbra is rómainak nevezett birodalmon belül, vezető szerepét a vallás szellemi hatalmaként szeretné tehát megerősíteni.

Erre az ad számára lehetőséget, hogy Gratianus (367–383) lemondott 379-ben vagy 381-ben a császárok „pontifex maximus”-i főpapi címéről,¹² III. Valentinianus (425–455) pedig 445-ben adja meg Róma püspökének, I. Leónak (440–461) a jogot, hogy ezt a címet ezentúl ő viselje.¹³ Leo Ambrosius nyomán azt hirdette, hogy az egyház hit dolgában felette áll a világi hatalomnak, ezen felül pedig azt, hogy Róma püspöke Péter utódjaként a kereszténység elsődleges irányítója.¹⁴

Ezt a szerepet a konstantinápolyi központú Birodalom tagjaként nem tudja maradéktalanul érvényesíteni, a császárok ugyanis magukat tartják az egyetemes egyház vezetőinek, ha ki is kéri az egyházfők tanácsait, az ellenállást, parancsaikkal szembe fordulást nem tűrik el.

Iustinianos, aki 540-ben ismét a Birodalom közvetlen részévé tette Itáliát,¹⁵ a vonakodó Vigilius pápát (537–555) erőszakkal kényszeríti Konstantinápolyba 547-ben, és végül elfogadtatja vele 553-ban a zsinati határozatot, és aláíratatja vele az általa írt dogmatikus edictumot, amivel a pápa — és Róma híveinek többsége — alapvetően nem ért egyet.¹⁶

II. Konstans (641–668) Martinus pápát (649–653), aki az itáliai exarchos beleegyezését nem kérve foglalta el a pápai széket, és aki egy császári ediktumot 649-ben egy római zsinat révén elítél, 653-ban Rómából Konstantinápolyba hurcoltat, felségárulás és a szaracénok anyagi támogatásának vádjával állíttat bíróság elé, és ítélet halálra 653-ban, amit ugyan nem hajtanak végre, de Martinus

⁹ IORDANES: *Getica* XLVI/243; ISIDORUS HISPALENSIS 39.

¹⁰ IORDANES: *Romana* 349–350; IORDANES: *Getica* LVII /292–295; ISIDORUS HISPALENSIS 39; MEYENDORFF 2001. 171–172.

¹¹ THEOPHANES (1839): *Chronographia*. Bonnae, 220–221; IÓANNÉS ZONARAS: *Epitomae historiarum* XIV. 3/24; MEYENDORFF 2001. 211, 215–216; BATTISTA MONDIN (2001): *Pápák enciklopédiája*. Budapest, 69, 74–75.

¹² GRANT 1996. 238, 240; BEARD–NORTH–PRICE 1998. 374; PIGANIOL 1982. 90, 105; MEYENDORFF 2001. 22.

¹³ CSÍZY Katalin: Nagy Konstantin, a keresztények pártfogója. In: CSÍZY Katalin (2018): *Az ideális vezető alakja a görög-római hagyományban*. Budapest 61–76: 73.

¹⁴ PACZOLAY Péter – SZABÓ Máté (1996): *A politikatudomány kialakulása*. Budapest, 40–41; MONDIN 2001. 66.

¹⁵ IORDANES: *Getica* LVII /311; ISIDORUS HISPALENSIS 47; PAULUS DIACONUS: *Historia Longobardorum* I. 25.

¹⁶ THEOPHANES 1839. 349–350, 351; BRÉHIER 1997. 32; LEMERLE 1960. 59–60; DIEHL, Charles (1924): *Histoire de l'empire Byzantin*. Paris, 41; MEYENDORFF 2001. 311–318; VASILIEV, Alexander (1932): *Histoire de l'empire byzantine*. Paris, tome I. 201–202; MONDIN 2001. 83–84.

végül 655-ben a Krímben levő Khersonban hal meg a száműzetésnek nevezett internálás következtében.¹⁷ A császár azután 663-ban egész seregével Itáliába vonul, amikor is Vitelianus pápa (657–672) Róma városa előtt hat mérfölddel várja a klerussal együtt, és kíséri el a Palatinusbeli palotához. II. Konstans azután Szicíliában, Syrakusa-ban rendezi be udvarát, ahol azután 668-ban a fürdőben meggyilkolják, de az exerhatus katonái 669-ben leszámolnak a gyilkosokkal.¹⁸

II. Iustinianos (685–695, 705–711) ellen a 692-beli zsinati határozatot alá nem író Sergius pápát (687–701) megvédik a ravennai és római milícia katonái a Konstantinápolyba hurcolástól,¹⁹ amire a császár 709-ben katonai kivégzésekkel válaszol, és magához hívhatja I. Konstantinust (708–715), akit – miután engedelmesen megjelenik Nikomédiában és engedményt tesz a zsinattal kapcsolatban — a legnagyobb tisztelettel fogadnak, a császár rangja szerint udvariasan kezel, és 711-ben hazaküld.²⁰

A Birodalom itáliai térszerzése eredményezi a római egyház tekintélyének növekedését. 751-ben ugyanis a longobardok elfoglalják Ravennát, az itáliai exerchatus székhelyét,²¹ 756-ban pedig Pippin frank király Ravenna exarchátusának területét „Ravenna exerchatusát a respublica jogait és birtokait” (754-ben Ponthionban tett ígérete szerint) a Szentszéknek, II. Stephanusnak (752–757) adja át, miután meghódítja, amely adományt Nagy Károly is megerősít 774-ben.²² Így születik meg a független pápai állam, a Patrimonium Sancti Petri.

Róma püspökei ekkortól már nem alattvalói a konstantinápolyi uralkodóknak, függetlenségüket azzal erősítik, hogy Nagy Károlyt 800 karácsonyán III. Leo (795–816) császárrá koronázza,²³ és igyekeznek közvetíteni a dél-itáliai birtokokkal rendelkező bizánci császár és magukat nyugaton Rómában császárrá koronázó uralkodók között.

¹⁷ THEOPHANES 1839. 510, 531–537; LEO GRAMMATICUS (1842): Chronographia, Bonnae 158; ZONARAS XIV. 19/5–7. CONSTANTINUS MANASSES: Compendium Chronicum 3829–3831; GLYKAS, Michaél: Annales IV. P 278. V. 215 C.; BRÉHIER 1997. 50; OSTROGORSKY 2001. 115; DIEHL 1924. 55; CHEYNET 2005. 46; VASILIEV 1932. tome I. 294–295; VASSANYI Miklós (2017): Hitvalló Szt. Maximos teológiája. Budapest 2017, 38–39, 41, 78–79, VASSANYI Miklós: Hitvalló Szt. Orpheus kora Orpheus Noster 2016/1. 15–28. 22, 23, 24. MEYENDORFF 2001. 396–397, 468–469; MONDIN 2001. 100–102; EBENDORFER 1994. 200–202.

¹⁸ THEOPHANES 1839. 532, 537–539; ZONARAS XIV. 19/20, 23–26, 29–34; MANASSES 3835–3860; GLYKAS IV. P 278. V. 215 C; PAULUS DIACONUS V. 11–12; LEO GRAMMATICUS 1842. 158–159; EBENDORFER 1994. 205–206; BRÉHIER 1997. 51; OSTROGORSKY 2001. 117; MEYENDORFF 2001. 397, 469, 471; MONDIN 2001. 103–104.

¹⁹ PAULUS DIACONUS VI. 11; BRÉHIER 1997. 54; OSTROGORSKY 2001. 127; MEYENDORFF 2001. 398; VASILIEV 1932 tome I. 297; MONDIN 2001. 109–110; EBENDORFER 1994. 225–226.

²⁰ PAULUS DIACONUS VI. 31; EBENDORFER 1994. 232–234; BRÉHIER 1997. 56; OSTROGORSKY 2001. 130; MEYENDORFF 2001. 398–399; MONDIN 2001. 112–113.

²¹ PAULUS DIACONUS VI. 54.

²² EBENDORFER 1994. 248, 254–255; DIEHL 1924. 76; OSTROGORSKY 2001. 160; MONDIN 2001. 119–120.

²³ THEOPHANES 1839. 732–733; ZONARAS XV. 13/13–17; MANASSES 4502–4524; OSTROGORSKY 2001. 171.

A nyugaton uralkodó királyok ezután valóban Rómában koronáztatják magukat császárrá, de a konstantinápolyi uralkodók továbbra is Római Császároknak és az egyház vezetőinek tekintik magukat, és halálos sértésnek értelmezik, amikor 968-ban XIII. Johannes (965–972) levelében Ottót a rómaiak felséges császáranak nevezi, Niképhoros Phokas-t pedig a görögök császáranak szólítja.²⁴

A pápák részt vesznek a konstantinápolyi patriarchák közötti összetűzésekben is. Amikor III. Michaél (858–867) leváltja 858-ban Ignatios patriarchát, 861-ben I. Nicolaos (858–867) tiltakozik, és II. Hadrianus (867–872) örömmel konstatálja, hogy I. Basileios (867–886) uralomra jutását követően 867-ben leváltja az ellenében kinevezett Photiost, és újra kinevezi Ignatiost, az ő halála után azután VIII. Johannes (872–882) elfogadja az újra 877-ben kinevezett Photios védekezését, és rehabilitálja őt egy pápai küldöttekből és 383 püspökből álló zsinat 879–880 telén.²⁵

Később III. Sergius (904–911) pápa engedélyezi VI. Leó (886–912) negyedik házasságát 906-ban²⁶, utólag pedig X. Johannes (914–928) az általa

²⁴ LIUDPRAND: *Relatio de Legatione Constantinopolitana* 25, 47; BRÉHIER, Louis (2003): *A bizánci birodalom intézményei*. Budapest, 13; MONDIN 2001. 176–177.

²⁵ MANASSES 5094–5100: Bardas Caesarrá kinevezése; 5114–5139: Ignatios leváltása, Photios kinevezése; 5221–5248: Michaél meggyilkolása; 5253–5254: Ignatios újrakinevezése; 5309–5319: Ignatios halála, Photios újra kinevezése; GEORGIOS MONACHOS: *Vitae imperatorum recentiorum*, De Michele et Theodora 11: Ignatios kinevezése; 20: Bardas kinevezi Photiost patriarchává; De Basilio Macedone 5: Photios apagyilkosnak nevezi Basilios, mire ő visszahívja Ignatiost; 16: Ignatios halála után ismét Photiost nevezi ki patriarchának; ZONARAS: *Epitomae historiarum* XVI. 4. 30: Ignatios kinevezése; XVI, 4, 35: Bardas Photiost nevezi ki, Ignatiost száműzi; XVI. 4. 36: A pápa legátusai révén tiltakozik az Ignatiost illető rossz bánásmód ellen; XVI. 8, 8: Basileios visszahívja Ignatiost; XVI, 8, 30: Ignatios halála után ismét Photiost nevezi ki patriarchává Basileios. GEORGIOS KEDRÉNO: *Compendium Historiarum* 551 A-D: Bardas leváltja Ignatiost, Mytilénébe küldi, Photiost, a bölcslet nevezi ki patriarchává, a pápa visszahívna Ignatiost; 559 B-C: Basileios leváltja Photiost, visszahívja Ignatiost; P. 573 C: Ignatios halála után ismét Photios a patriarcha; GLYKAS IV. P. 293 V. 226 A.B.: Ignatios leváltása; P. 294. V. 228. D.: Ignatios visszahívása; P 297. V. 230 D.: Ignatios halála után ismét Photios a patriarcha; IÓANNÉS SCYLITZÉS: *Synopsis Historiarum* V. (III. Michaél, Theophanés fia) 17: Ignatiost Theodóra kinevezi patriarchának, őt Bardas leváltja, száműzetésbe küldi, Photiost nevezi ki patriarchának, a pápa kívánságára a száműzetést visszavonják; VI. (Makedón I. Basileios) 16: Basileios visszahívja patriarchának Ignatiost; VI. (Makedón I. Basileios) 20: Ignatios halála után ismét Photios a patriarcha; VII (VI. Filozófus León) 1: León első rendelkezései egyikével 886-ban leváltja Photiost; THEOPHANES CONTINUATUS: *Chronographia* IV. 30–31: Ignatiost Bardas leváltja; IV. 32: Photios kinevezése; V. 23: Michaél halála után Basileios visszahívja patriarchának Ignatiost; V. 44: Ignatios halála után ismét Photios a patriarcha; EBENDORFER 1994. 298–299; BRÉHIER (1997) 95–96, 99; OSTROGORSKY (2001) 217, 284; DIEHL (1924) 130–131; CHEYNET (2005) 62–63; VASILIEV (1932) tome I.382–383; MONDIN (2001) 143–144, 146–147, 150–151.

²⁶ LEO GRAMMATICUS 1842. 289. A patriarcha csak a csecsemő megkoronázását vállalja; THEOPHANES CONTINUATUS VII. 29. Euthimos patriarcha koronázza meg a kisgyermek Konstantinost; ZONARAS XVI. 13, 7, 24–30: A patriarcha megkereszteli, majd a negyedik házasság elleni tiltakozás mellett mégis elfogadja és megkoronázza a kisgyermek Konstantinost; GEORGIOS MONACHOS: *Vitae imperatorum recentiorum*. De Leone Basilii filio, 32–33: A Zoéval kötött házasság a basileus negyedik házassága; 34: Zoét a basileus Augustának minősíti; 41: A patriarcha megkoronázza Konstantinost, jóllehet nem fogadja el, hogy Zoé Augusta; KEDRÉNO 601 D–602 A: Zoénak, a negyedik feleségnek a fiát megkereszteli a patriarcha; 605 B: A patriarcha megkoronázza Konstantinost, de nem ismeri el Zoét Augustának; GLYKAS IV, P. 229 V. 231 A B Konstantinos a császár negyedik

küldött legatusok révén egyetért I. Romanos Lekapenos (920–944) instrukciójára azzal 923-ban, hogy a negyedik házasság mindenképpen tilalmas.²⁷

Ebben az időszakban katonai szövetség is létrejön Konstantinápoly és Róma között. X. Iohannes (914–928) pápa ugyanis egy olyan szövetséget hoz létre, amelyben közép- és dél-itáliai fejedelmek és Bari stratégosa is részt vesznek. A pápa személyesen vezeti azt a hadjáratot, amely 916-ban kiűzi a szaracénokat a pápai állam területéről, és megvédi a bizánci uralom alatt élő Itáliát.²⁸

933-ban XI. Johannes (931–935) küldöttei révén konstantinápolyi patriarchává avatja Romanos Lekapenos kívánságára a császár fiát, Theophylaktost, és adja át a palliumot.²⁹

Ennek a korszaknak a normannok megjelenése vet véget, akik 1046-ban előzönlök Otranto-t, és végül 1068-tól 1071-ig tartó ostrommal elfoglalják Bari-t, a bizánci exarchatus székhelyét. Így a pápának, II. Nicolausnak (1059–1061) lehetősége lett Dél-Itália meghódítására, amely eddig bizánci egyházi joghatóság alatt állt.³⁰ Róma és Bizánc szakítását vetíti előre, hogy Michaél Kerullarios, konstantinápolyi patriarcha és Humbertus püspök, a későbbi VII. Gregorius pápa 1054-ben kölcsönösen kiátkozzák egymást.³¹ Róma ezentúl egyértelműen a kereszténység szellemi vezetője lesz nyugaton.

A Róma vezette egyház a keresztes háborúkban is növeli hatáskörét. Az Itáliát elfoglaló normannok, Guiscard Róbert és fia, Bohemund már 1081 és 1084 között Itálián kívüli bizánci területeket igyekeznek meghódítani.³² A keresztesek megjelenését a bizánciak ellenséges invázióknak tekintik, csak az ország ereje rettentti őket vissza. A mohamedán hódítóktól elfoglalt városokat nem adják vissza Bizáncnak, az általuk uralt területeken latin rítust kényszerítenek ki,³³ gyilkosságok,

házasságából született; SCYLITZÉS VII. (Filozófus León) 26: Zoét, minthogy ő negyedik feleség, nem ismeri el a patriarcha Augustának, Konstantinost újszülöttként megkereszteli, viszont a császárt nem engedi belépni a templomba; 32: Konstantinost megkoronázza a patriarcha; BRÉHIER (1997) 110–111; OSTROGORSKY (2001) 228–229; MONDIN (2001) 163, 911–913

²⁷ OSTROGORSKY (2001) 235. BRÉHIER 1997. 124.

²⁸ MONDIN 2001. 164; BRÉHIER 1997. 117.

²⁹ LIUDPRAND: Relatio de Legatione Constantinopolitana 62; LEÓ GRAMMATICUS 1842. 325; THEOPHANES CONTINUATUS VI/IV. 34; GEORGIOS MONACHOS De Romano Lekapeno 45; KEDRÉNOŠ P. 629 A; BRÉHIER 1997. 124–125; OSTROGORSKY 2001. 235; MONDIN 2001. 167.

³⁰ ANNA KOMNENÉ: Alexias I. 12, I. 13; MEYENDORFF – PAPADAKIS 2002. 108–109; OSTROGORSKY 2001. 301; CHALANDON, Ferdinand (1900): Les Comnène Études sur l' empire byzantin, Paris, 58–59; VASILIEV 1932. tome II. 474; MONDIN 2001. 204–205.

³¹ OSTROGORSKY 2001. 297; MEYENDORFF – PAPADAKIS 2002. 88–90; DIEHL 1924. 135–136; Diehl, Charle (1905): Études byzantines. Paris, 182; DIEHL, Charle (1919): Byzance Grandeur et décadence. Paris, 1919. 184–185; CHEYNET 2005. 88–89; VASILIEV 1932. tome I. 448.; MONDIN 2001. 199–200.

³² ANNA KOMNENÉ I. 12. III. 12. IV. 1–8. V. 1–7. VI. 5–6; GLYKAS IV/V. 258. P. 333 D – 334; CHALANDON 1900. 65, 72–79, 83–91; BRÉHIER 1997. 305–306; VASILIEV 1932, tome II. 8–9.

³³ OSTROGORSKY 2001. 319, 322; CHEYNET 2005. 90–91; DIEHL 1905. 150–151; MEYENDORFF–PAPADAKIS 2002. 136–144.

rablás és fosztogatás kíséri őket kezdettől fogva, katonai kontingensek ügyelnek rájuk.³⁴ A keresztes háború, amelyet a normannok vívnak, már elejétől fogva Bizánc elfoglalását célozza, ha nem is mondják mindig ki. Az I. keresztes hadjárat résztvevői ugyan leteszik 1096–1097-ben a hűbéri esküt a császár előtt, de valójában saját meghódítandó államokat akarnak.³⁵

Bizánc és Róma még szövetségesként tekint egymásra, és Bizánc elismeri Róma nyugati koronázási jogkörét. Alexios (1081–1118) ugyanis 1112-ben a római népnek címzett levelében azt írja, hogy kész Rómába jönni, hogy Nyugat császáranak is megkoronáztassa magát, amelyet a Konstantinápolyba indított római követség örömmel fogadott.³⁶ Az investitúra-háborúban a német császár és a pápa között Manuél (1143–1180) egyértelműen a pápát, II. Paschalist (1099–1118) támogatja.³⁷

Róma és Konstantinápoly kapcsolata akkor lesz végletesen más előjelű, amikor a negyedik keresztes háború hadserege elfoglalja Konstantinápolyt és a gyűlölt Balduin által vezetett latin császárságot alapítja meg 1204 májusában, és a pápa, III. Innocentius (1198–1216) felhasználja az alkalmat, hogy a hódítókkal azonosított, ezentúl véglegesen ellenségnek tekintett latin kereszténységre kényszerítse Bizánc népét.³⁸

Róma nem tud felülkerekedni a bizánci rítusú területeken. A Bizáncot a latin hódítás alól 1261-ben felszabadító VIII. Michaél (1259–1282) ugyan négy pápával, IV. Urbanussal (1261–1264), IV. Clemenssel (1265–1268), X. Gregoriussal (1271–1276) és III. Nicolaussal (1277–1280) tárgyalva az új keresztes hadjárat megelőzése érdekében az egész lakosság tiltakozása ellenére bevezeti az uniót,³⁹ de IV. Martinus (1281–1285) mégis Bizánc lerohanását pártfogolja.⁴⁰ A hadjárat végül nem kezdődik meg, mert az azt indítani készülő Anjou Károlyt a „Szicíliai vecsernye”

³⁴ MEYENDORFF–PAPADAKIS 2002, 133; MONDIN 2001, 222–224.

³⁵ ANNA KOMNENÉ X, 5–11. XI, 1–9. XI, 11–12; GLYKAS IV, V, 259. P. 334 D. P. 335 A-B-C; BRÉHIER 1997, 311–317. (hűbéreskü) 316–318. (bizánci területek elfoglalása); VASILIEV 1932 tome II, 42–49.

³⁶ BRÉHIER 1997, 319.

³⁷ NIKETAS CHONIATES: *Historia*, De Manuele Comneno VII.1; VASILIEV 1932 tome II, 66–67; CHALANDON 1912, 593; MONDIN 2001, 250.

³⁸ NIKÉPHOROS GRÉGORAS: *Historia byzantina* I, 2, 1. I, 2, 3; EBENDORFER 1994, 406–407; DUKAS, Michaél: *Historia byzantina* I, P3; C. GEÓRGIOS ACROPOLITÉS: *Historia Lipsiae* 1903, 3–4; NIKETAS CHÓNIAIATÉS *Imperium Alexii V.* (Murtzuphli) 4–6, *Liber post captam Urbem* 6–7; BRÉHIER 1997, 352–355; SCHREINER, Pete (2002): *Bizánc*. Budapest, 60–61; DIEHL 1924, 169–171; CHEYNET 2005, 98–99; OSTROGORSKY 2001, 352–354; MEYENDORFF–PAPADAKIS 2002, 287–298; DIEHL 1905, 186–189; DIEHL 1919, 207; VASILIEV 1932, tome II, 110–112, 119–120; MONDIN 2001, 269–270.

³⁹ NIKÉPHOROS GRÉGORAS IV, 5, 5 V, 1, V, 2, 1 V, 6, 1–5; EBENDORFER 1994, 425–426, 427; GEÓRGIOS PAKHYMERÉS: *Relationes historicae* V, 8. V, 9 VI, 14–15, 17–18; GEÓRGIOS PHRANTZÉS: *Chronicon* I, 3; BRÉHIER 1997, 375–379; MONDIN 2001, 293; 297–298; 302–303.

⁴⁰ GEÓRGIOS PAKHYMERÉS VI, 30–31; MONDIN 2001, 304.

révén éppen akkor, 1282. március 31-én úzik el trónjáról.⁴¹ A bizánciak soha többé nem bíznak Rómában, nem látnak különbséget a pápa mithra-ja és a török császár turbánja között.⁴² V. Nicolaus (1447–1455) a fenyegető török ostrom ellenére sem küld segítséget, tétlenül nézi Konstantinápoly bevételeit,⁴³ Konstantinápoly népe pedig a török hódítás árnyékában sem fogadja el az uniót, a pápa vezette kereszténységet.

Róma tehát eléri, hogy nyugaton a keresztény egyház vezetője legyen, de a görög-keleti egyház hívei soha nem ismerik el Róma püspökének felsőbbségét.

Összefoglalóan

Róma vallási paradigmaváltása tehát Gratianus (367–383) és Iustinianus (527–565) uralma között következik be, Róma vallási vezető funkciójának állomásai pedig a következők:

1. 540 és 751 között a Római Birodalom alattvalójaként engedelmességgel tartozik a császár utasításainak.
2. 756 és 1071 között mintegy szövetségi viszonyban áll a konstantinápolyi uralkodóval, nem alattvalója többé, viszont tiszteli hatalmát, nem ellenkezik vele.
3. 1071 és 1204 között idegen hatalomként tekint Bizáncre, és latin típusú kereszténységgel teszi gyűlöletessé magát a keresztetek által elfoglalt városokban.
4. 1204 és 1260 között elismerteti magát a latin császárságban.
5. 1261 és 1453 között a bizánci császárság területén és a bizánci rítusú országokban elutasítják a pápa fennhatóságát.
6. 1453 után megszűnik a konstantinápolyi császár hatalma, de a görög-keleti egyház soha többé nem ismeri el Róma fensőbbségét, mint ahogyan a megszülető reformáció is megtagadja tőle, hogy elismerje hatalmát.

⁴¹ NIKÉPHOROS GRÉGORAS V, 6, 62; BRÉHIER 1997, 379–380; MEYENDORFF–PAPADAKIS 2002, 314 –321; CHEYNET 2005, 103; DIEHL 1924, 191 –19; OSTROGORSKY 2001, 390–391, 393–397; DIEHL 1905, 192 –195; VASILIEV 1932, tome II. 275; MONDIN 2001, 304–305; EBENDORFER 1994, 433–439.

⁴² DIEHL 1924, 199. CHEYNET 2005, 113; BRÉHIER 1997, 458; OSTROGORSKY 2001, 467; VASILIEV tome II. 1932, 339.

⁴³ MICHAEL DUKAS: *Historia byzantina* XXXIX. P. 158–167; KRISTOBULOS IMBRIOTA: *Historiae*, in: *Fragmenta Historicorum Graecorum* V. (1870): Parisiis, 40–161. I, 25, 1: 59–66. 71–72; GEÓRGIOS PHRANTZÉS: *Chronicon* III. 7–9; EBENDORFER 1994, 498; BRÉHIER 1997, 458–468; SCHREINER 2002, 70; DIEHL 1924, 209–211; CHEYNET 2005, 115; OSTROGORSKY 2001, 467–468; VASILIEV tome II. 1932, 339–347; MONDIN 2001, 360–361.

Shift of paradigm in Rome at the turn of ancient era to Medieval times

This study traces the change of paradigm made by the Senate and aristocracy of Rome, in order to maintain or rather regain the role of world leader. The total transformation of general thought was incited by the fact that the basis of power was moved to the East, and became Greek in character. On the Western territories, Rome was still playing the leading role, and preserved old religious cults. After the shift, Rome turned Christian, and in this quality, became the spiritual leader of the Western part of the Empire. Western emperors gave up their title of Pontifex Maximus, and concede the title to the bishop of Rome. In consequence, the city gradually obtains the position of religious leader, which also means secular power.

Keywords: shift of religious paradigm, Rome and Constantinople, Greek and Latin culture

Irodalom

BEARD, Mary –NORTH, John – PRICE, Simon (1998): *Religions of Rome*. vol. 1. Cambridge.

BRÉHIER, Louis (1997): *Bizánc tiündöklése és hanyatlása*, Budapest.

CHEYNET, Jean-Claude (2005): *Histoire de Byzance*, Paris.

EBENDORFER, Thomas (1994): *Chronica pontificum Romanorum*, München.

LEMERLE, Paul (1960): *Histoire de Byzance*, Paris.

MEYENDORFF, Johannes (2001): *Birodalmi egység és keresztény szakadások*, Budapest.

MEYENDORFF, J. – PAPADAKIS, A. (2002): *A keresztény kelet és a pápaság felemelkedése*, Budapest.

OSTROGORSKY, Georg (2001): *A bizánci állam története*, Budapest.

PIGANIOL, André: *La chute de l'Empire Romain*. Verviers, 1982.